AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search
http://ageconsearch.umn.edu
aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

ROCZNIKI NAUKOWE STOWARZYSZENIA EKONOMISTÓW ROLNICTWA i AGROBIZNESU
doi: 10.5604/01.3001.0012.6692 **Roczniki Naukowe SERiA • 2018 • XX (5)**

received: 26.07.2018 acceptance: 10.10.2018 published: 18.10.2018

Adam Majchrzak

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

KONCENTRACJA GRUNTÓW ROLNYCH W PAŃSTWACH CZŁONKOWSKICH UNII EUROPEJSKIEJ

CONCENTRATION OF AGRICULTURAL LAND IN THE EUROPEAN UNION MEMBER STATES

Słowa kluczowe: ziemia rolnicza, koncentracja, Unia Europejska, Polska

Key words: agricultural land, concentration, European Union, Poland

JEL codes: Q15, Q18, Q24, R1

Abstrakt. Przedstawiono problematykę koncentracji gruntów rolnych w Polsce oraz w innych krajach członkowskich UE. Oceniono istniejącą sytuację oraz zmiany zachodzące w latach 2005-2013. W tym celu na podstawie danych Eurostat wykreślono krzywe Lorenza oraz oszacowano wartości współczynnika Giniego. Wyniki analiz wskazały, że koncentracja ziemi rolniczej w UE ma przede wszystkim charakter regionalny, co powinno zostać uwzględnione w ramach projektowanej oraz wdrażanej wspólnej polityki rolnej UE oraz narodowych polityk obejmujących sektor rolny.

Wstęp

Parlament Europejski 27 kwietnia 2017 roku przyjął rezolucję w sprawie aktualnego stanu koncentracji gruntów rolnych w Unii Europejskiej (UE): *Jak ułatwić dostęp do gruntów?* [*Rezolucja*... 2017]. Wskazano w niej, że w 2013 roku tylko 3,1% gospodarstw w UE kontrolowało 52,2% powierzchni użytków rolnych w Europie, a 76,2% gospodarstw miało jedynie 11,2% gruntów rolnych. Dodatkowo, pomiędzy latami 2003 a 2010 liczba gospodarstw rolnych o powierzchni poniżej 10 ha spadła o 25% [Kay i in. 2015, s. 25]. Zależność ta pozostaje sprzeczna z europejskim modelem zrównoważonego wielofunkcyjnego rolnictwa, którego trzonem są gospodarstwa rodzinne, choć należy przy tym wskazać, że poziom koncentracji jest zróżnicowany pomiędzy poszczególnymi państwami członkowskimi. Na przykład w gospodarstwach o powierzchni powyżej 100 ha na Słowacji użytkowanych jest około 90% wszystkich użytków rolnych tego kraju, a grunty te są w posiadaniu 10% gospodarstw. W Austrii, Belgii, na Cyprze, w Holandii, Irlandii, Polsce i w Słowenii udział użytków rolnych w gospodarstwach tej klasy obszarowej nie przekracza 25%, a udział gospodarstw względem ich ogólnej liczby nie jest większy niż 6% (tab. 1).

Jednocześnie podkreśla się, że istnieją obawy co do dalszej koncentracji ziemi rolniczej z uwagi na wzrost cen ziemi oraz dzierżaw gruntów, które uniemożliwiają często zwiększenie powierzchni małych i średnich gospodarstw, jak również zakładanie nowych jednostek, a z drugiej strony, rosnące zaangażowanie na rynku ziemi rolniczej inwestorów finansowych i spekulantów, którzy tradycyjnie z sektorem rolnym nie byli powiązani. Jest to szczególnie istotne w związku tym, że zjawisko koncentracji ziemi oceniane jest jako czynnik osłabiający socjoekonomiczną i środowiskową żywotność obszarów wiejskich, a jednocześnie determinujący bezpieczeństwo żywnościowe w Europie, zatrudnienie, dobrobyt oraz bioróżnorodność [Kay i in. 2015, s. 11, 27-38].

Celem artykułu jest ukazanie aktualnego stanu koncentracji gruntów rolnych w UE z wyszczególnieniem przypadku Polski, ocena tendencji w tym zakresie w ostatnich latach, a w efekcie zaakcentowanie obszarów problemowych wymagających podjęcia działań w ramach wspólnej polityki rolnej UE oraz narodowych polityk obejmujących sektor rolny.

Materiały i metodyka badań

Materiałem źródłowym do analizy zmian struktury użytków rolnych były dane publikowane przez Eurostat. Zakres przedmiotowy obejmował 28 państw członkowskich z wyróżnieniem grupy państw tzw. „starej" UE (UE-15) oraz krajów, które przystąpiły do UE po 2003 roku (UE-13). Wyróżniono również przypadek Polski. Zakres czasowy badań obejmował lata 2005-2013, co było uzasadnione dostępnością danych oraz ich porównywalnością.

Oceny zjawiska koncentracji ziemi rolniczej dokonano przy wykorzystaniu graficznej metody krzywych Lorenza[1] [Kapusta 2005, s. 38-43]. Metodę graficzną uzupełniono metodą analityczną w formie współczynnika koncentracji Giniego[2]. Do jego obliczenia posłużono się formułą pozwalającą na obliczenie pola powierzchni figury pomiędzy linią równomiernego rozdziału a krzywą Lorenza – powierzchni koncentracji:

$$G = 1 - (\sum_{i=1}^{k} \frac{x_{cum_i} + x_{cum_{i-1}}}{2} \times$$

$$\times (n_{cum_i} - n_{cum_{i-1}})) \div \frac{x_{cum_k} n_{cum_k}}{2}$$

gdzie: x_{cumi} – wartość skumulowana cechy dla przedziału i, n_{cumi} – wartość skumulowana liczebności dla przedziału i, $x_{cum0} = 0$, $n_{cum0} = 0$.

Do pełnej (doskonałej) koncentracji dochodzi w sytuacji, gdy jeden z n-wariantów cechy występuje z częstością względną równą 1, co powoduje, że nie następuje podział łącznego funduszu cechy pomiędzy jednostki badanej zbiorowości. Z kolei, gdy każdy wariant zachodzi z jednakową częstością, mamy do czynienia z pełnym (doskonałym) rozproszeniem [Wędrowska 2012, s. 86]. Współczynnik Giniego

Tabela 1. Udział gospodarstw rolnych o powierzchni 100 ha i więcej oraz udział użytków rolnych w ich posiadaniu w państwach członkowskich UE w 2013 roku

Table 1. Share of agricultural holdings with an area of 100 ha and more and share of arable land in their possession in EU Member States in 2013

Kraj/*Country*	Udział gospodarstw/ *Share of farms [%]*	Udział powierzchni użytków rolnych/*Share of agricultural area [%]*
Austria/*AT*	2	16
Belgia/*BE*	6	24
Bułgaria/*BG*	3	84
Chorwacja/*HR*	1	40
Cypr/*CY*	0	17
Czechy/CZ	18	88
Dania/DK	21	69
Estonia/*EE*	10	74
Finlandia/*FI*	8	30
Francja/*FR*	21	62
Grecja/*GR*	0	35
Hiszpania/*SP*	5	56
Holandia/*NL*	4	20
Irlandia/*IE*	3	23
Litwa/*LT*	3	47
Luksemburg/*LU*	22	54
Łotwa/*LV*	4	53
Malta/*MT*	0	0
Niemcy/*DE*	12	57
Polska/*PL*	1	21
Portugalia/*PT*	2	58
Rumunia/*RO*	0	48
Słowacja/*SK*	10	90
Słowenia/*SI*	0	7
Szwecja/*SE*	12	55
Węgry/*HU*	2	64
Włochy/*IT*	1	27
Wlk. Brytania/*UK*	22	75

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

Source: own study based on Eurostat data

[1] Polega ona na wykreśleniu wieloboku koncentracji przez odmierzenie na osi odciętych skumulowanych częstości względnych liczebności (%), a na osi rzędnych skumulowanych częstości względnych łącznego funduszu cechy (%) oraz połączeniu otrzymanych punktów. Na osi odciętych przedstawiono skumulowany udział liczby gospodarstw rolnych, a na osi rzędnych skumulowaną wartość udziału powierzchni użytków rolnych.

[2] W literaturze ekonomicznej współczynnik Giniego, określany również współczynnikiem koncentracji Lorenza, wykorzystywany jest najczęściej do określenia nierównomierności rozkładu dochodów *per capita* [Nowak 2006, s. 258, Sobczyk 2006, s. 52, Wędrowska 2012, s. 87-88].

przyjmuje wartości z przedziału <0;1>, gdzie 0 osiągane jest w przypadku rozkładu jednorodnego – gdy każda jednostka dysponuje taką samą częścią ogólnej sumy wartości cechy, a 1 w przypadku, gdy całą sumą wartości cechy dysponuje tylko jedna jednostka zbiorowości (jedynie jedna obserwacja przyjmuje wartości odmienne od 0) [Pułaska-Turyna 2008, s. 98-102]. Oznacza to, że im wyższa wartość wskaźnika, tym większy jest stopień koncentracji danej zmiennej w wąskiej grupie jednostek, a tym samym większe są nierówności w danym obszarze.

Wyniki badań

Przeprowadzone analizy potwierdzają,występowanie zjawiska koncentracji gruntów rolnych w UE. Wskazują na to wartości współczynników Giniego, które kształtowały się w 2005 roku na poziomie 0,812 dla ogółu państw członkowskich oraz 0,780 i 0,763 odpowiednio dla państw, które przystąpiły do UE po 2004 roku i tzw. "starej" UE. W badanym okresie w UE sytuacja w tym zakresie była stabilna, na co wskazuje kształt wykreślonych krzywych Lorenza (rys. 1), które dla lat 2005 i 2013 w zasadzie pokrywały się. Jednak z drugiej strony, na podstawie danych przedstawionych na wykresach, można wnioskować, że w krajach członkowskich, które przystąpiły do UE po 2004 roku doszło do zwiększenia stopnia koncentracji ziemi.

Powyższe wnioski potwierdzają również oszacowane wartości współczynnika Giniego, który w latach 2005-2013 w UE wzrósł tylko o 0,5% – z 0,812 do 0,816, a w UE-13 o 5,3% – z 0,78

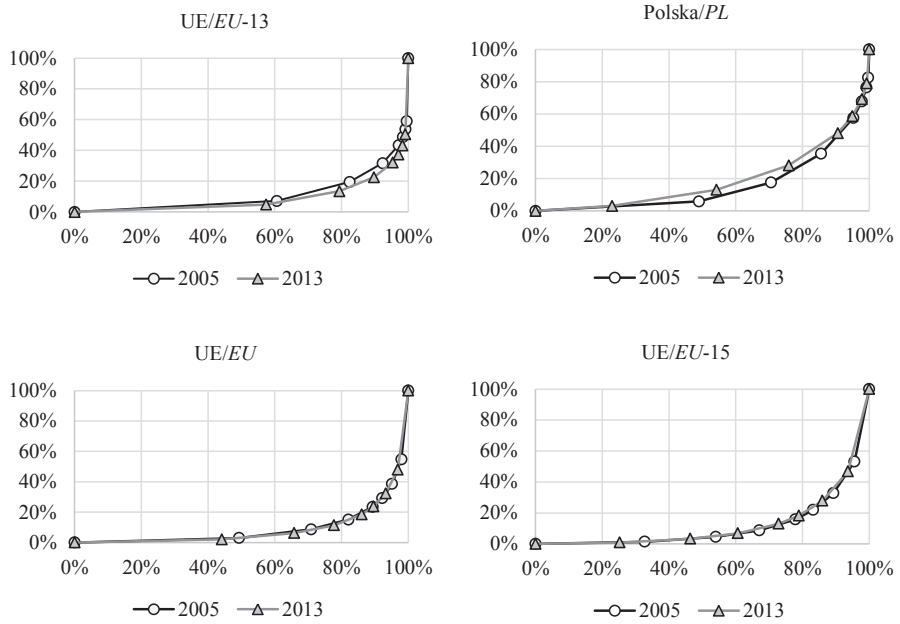

oś X – skumulowany udział liczby gospodarstw rolnych/*X axis – cumulative share of the number of farms*
oś Y – skumulowany udział powierzchni gruntów rolnych/*Y axis – cumulated share of agricultural land*

Rysunek 1. Krzywe Lorenza dla koncentracji ziemi rolniczej w gospodarstwach rolnych w latach 2005 i 2013
Figure 1. Lorenz curves for the concentration of agricultural land on farms in the years 2005 and 2013
Źródło: jak w tab. 1
Source: see tab. 1

Tabela 2. Wartości współczynnika Giniego dla koncentracji ziemi rolniczej w gospodarstwach rolnych UE w latach 2005-2013
Table 2. Values of the Gini index for the concentration of agricultural land on EU farms in the years 2005-2013

Kraje/*Countries*	Współczynnik Giniego/*Gini index*			
	2005	2007	2010	2013
UE/*EU*-27	0,812	0,811	0,822	0,816
UE/*EU*-13	0,780	0,780	0,816	0,821
UE/*EU*-15	0,763	0,764	0,770	0,747
Polska/*PL*	0,686	0,668	0,616	0,623

Źródło: jak w tab. 1
Source: see tab. 1

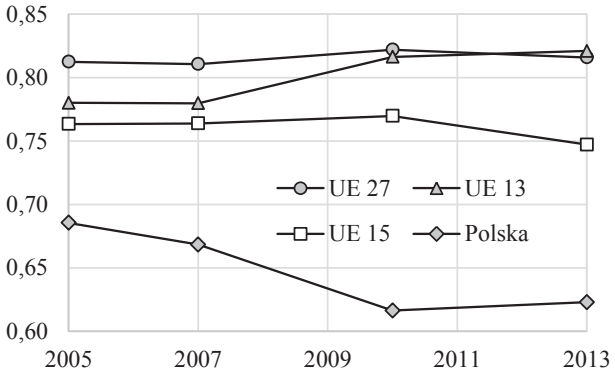

Rysunek 2. Dynamika współczynników Giniego dla koncentracji ziemi rolniczej w gospodarstwach rolnych w Unii Europejskiej w latach 2005-2013
Figure 2. The dynamics of Gini indexes for the concentration of agricultural land on farms in the European Union in the years 2005-2013
Źródło: jak w tab. 1
Source: see tab. 1

do 0,821 (tab. 2, rys. 2). Z drugiej strony, w państwach UE-15 można zaobserwować nieznaczne zmniejszenie koncentracji gruntów, na co wskazuje spadek wartości badanej zmiennej o 2,1%. Na tym tle odmiennie kształtuje się proces koncentracji ziemi w Polsce. W badanym okresie wartość współczynnika koncentracji Giniego spadła bowiem z 0,686 do poziomu 0,623, tj. o prawie 10%.

Dyskusja i wnioski

Badania potwierdzają, że w UE procesy koncentracji ziemi są szczególnie zauważalne w państwach członkowskich, które przystąpiły do UE po 2004 roku. Dotyczy to w głównej mierze państw Europy Wschodniej, w której obserwuje się nasilenie zjawiska land grabbingu [Kay i in. 2015, s. 11]. W odniesieniu do Polski w literaturze wskazuje się, że procesy koncentracji ziemi rolniczej są skutkiem przede wszystkim rynkowego obrotu ziemią [IERiGŻ-PIB 2017, s. 6, Ziętara 2014, s. 160-164]. Do tego zjawiska przyczynia się przy tym nie tyko sprzedaż, ale również dzierżawa nieruchomości rolnych, która w 2016 roku służyła powiększaniu skali produkcji jednostek dążących do umocnienia swojej pozycji rynkowej i dysponujących relatywnie dużym własnym majątkiem produkcyjnym. W grupie gospodarstw o powierzchni powyżej 50 ha użytków rolnych dzierżawcami było około 70% podmiotów, które często dzierżawiły grunty na podstawie wielu umów z właścicielami, utrzymujących się głównie ze źródeł pozarolniczych. Po 2015 roku, po okresie względnej stagnacji, zaobserwować można ożywienie w obrocie gruntami rolnymi [IERiGŻ-PIB 2017, s. 6], które determinowane jest presją konkurencji skutkującą dążeniem producentów rolnych do zdynamizowania skali

produkcji, ale również nabywaniu gruntów w celu lokaty kapitału. Przy tym jednak wskazuje się, że w 2016 roku nastąpił wzrost nierynkowych form obrotu ziemią – rodzinnych przejęć własności gruntów, co oceniane jest jako czynnik, który może wpłynąć na spowolnienie procesów koncentracji w rolnictwie.

Względnie stabilne wartości współczynnika Giniego dla całej UE pozwalają na stwierdzenie, że zjawisko koncentracji ma charakter regionalny, a więc to głównie na tym poziomie powinny obowiązywać przepisy i procedury, które będą ograniczać negatywne zjawiska dla danego obszaru czy danej społeczności. Należy przy tym wskazać, że jak dotąd pomimo obowiązujących w UE podstawowych zasad traktatowych w tym podstawowych wolności, brak dyskryminacji ze względu na przynależność państwową, swobodnego przepływu kapitału lub swobody przedsiębiorczości, poszczególne państwa członkowskie mają możliwość kształtowania ustawodawstwa dotyczącego ustroju rolnego i obrotu ziemią rolniczą. Przepisy w tym zakresie zgodnie z komunikatem Komisji Europejskiej z 2017 roku mogą dotyczyć takich instrumentów, jak: wydawanie przez krajowe organy zezwoleń na nabycie gruntów, limitowanie areału nabywanych gruntów czy stosowanie prawa pierwokupu, którego celem jest ułatwienie niektórym kategoriom nabywców zakupu ziemi rolnej czy interwencja cenowa [OJ UE C 350/5, IERiGŻ-PIB 2017, s. 7]. Z drugiej strony, zgodnie z orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości UE, co do zasady niedopuszczalne jest stosowanie wymogów uzależniających zakup gruntów od miejsca zamieszkania ich nabywcy, osobistego prowadzenia gospodarstwa rolnego, posiadania kwalifikacji rolniczych czy zakazu nabywania ziemi rolniczej przez spółki. W aspekcie problematyki koncentracji ziemi rolniczej należy jednak wskazać, że pożądane jest umożliwienie poszczególnym państwom członkowskim (w tym również władzom lokalnym) stosowania szerszego wachlarza instrumentów służących regulowaniu sprzedaży, ale również dzierżawy gruntów rolnych, a w odniesieniu do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości UE postuluje się stosowanie większej elastyczności w interpretacji zasady swobody przepływu kapitału i możliwości jej ograniczania [Kay i in. 2015, s. 11]. Ponadto niezbędne wydaje się dostosowanie instrumentów wspólnej polityki rolnej UE po 2020 roku do uwarunkowań regionalnych [Marks-Bielska 2016, s. 105-116].

Literatura/*Bibliography*

Eurostat, http://ec.europa.eu/eurostat/data/database, access: 15.06.2018.

IERiGŻ-PIB. 2017. *Rynek ziemi rolniczej. Stan i perspektywy. Analizy rynkowe.* Warszawa: IERiGŻ-PIB.

Kapusta Franciszek. 2005. Metodyka badania stanu oraz tendencji zmian ustroju rolnego i struktury agrarnej (Methodology of testing the state and the tendency of changes of the agricultural system and the agricultural structure). *Roczniki Naukowe SERiA* VII (5): 38-43.

Kay Sylvia, Jonathan Peuch, Jennifer Franco. 2015. *Extent of farmland grabbing in the EU. Agriculture And Rural Development*. Directorate-General for Internal Policies, Policy Department B: Structural and Cohesion Policies. Brussels: European Parliament.

Komunikat wyjaśniający Komisji w sprawie nabywania gruntów rolnych i prawa Unii Europejskiej (2017/C 350/05) (Commission Interpretative Communication on the Acquisition of Farmland and European Union Law (C/2017/6168). OJ UE C 350/5.

Marks-Bielska Renata. 2016, Conditions underlying the regional diversity of the area structure of farms in Poland, *Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia* 15 (4): 105-116.

Nowak Wioletta. 2006. Koncepcje konwergencji w teorii wzrostu gospodarczego (Concepts of Convergence in the Growth Theory). *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy* 8: 253-266.

Pułaska-Turyna Beata. 2008. *Statystyka dla ekonomistów* (Statistics for economists). Warszawa: Difin.

Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 27 kwietnia 2017 r. w sprawie aktualnego stanu koncentracji gruntów rolnych w UE: jak ułatwić rolnikom dostęp do gruntów? (European Parliament resolution of 27 April 2017 on the state of play of farmland concentration in the EU: how to facilitate the access to land for farmers?). 2016/2141(INI), P8_TA(2017)0197.

Sobczyk Mieczysław. 2006. *Statystyka: aspekty praktyczne i teoretyczne* (Statistics: practical and theoretical aspects). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Wędrowska Ewa. 2012. *Miary entropii i dywergencji w analizie struktur* (Measures of entropy and divergence in the analysis of structures). Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Ziętara Wojciech. 2014. Koncentracja i specjalizacja gospodarstw rolniczych w procesie integracji z Unią Europejską (Concentration and specialisation of agricultural holdings in the process of European Union integration). *Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Problemy Rolnictwa Światowego* 14 (1): 157-169.

Summary

The paper discusses the issue of concentration of agricultural land in Poland and in the European Union Member States by indicating the existing situation and changes occurring in the years 2005-2013. For this purpose, on the basis of Eurostat data the Lorenz curves were plotted and the values of the Gini indexes were estimated. As a result of analyzes, it is pointed out that the concentration of agricultural land in the EU has mainly local character, which should be included in the framework of the proposed and implemented Common Agricultural Policy of the European Union and national policies concerning the agricultural sector.

Adres do korespondencji
dr Adam Majchrzak
orcid.org/0000-0001-6486-0585
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
Katedra Polityki Gospodarczej i Samorządowej
al. Niepodległości 10, 61-875 Poznań
tel. (61) 856 95 78
e-mail: adam.majchrzak@ue.poznan.pl